

พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน: การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนในพระไตรปิฎก กับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน*

BUDDHISM AND HUMAN RIGHTS: A COMPARATIVE STUDY OF BUDDHIST TEACHINGS IN THE TRIPITAKA AND THE UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS

เสรี ปานทน*, พระครูนิติธรรมบัณฑิต (สุริยา สุริโย), บัญญัติ แพรกปาน, ภักวาลัญญ์ ทองสงค์

Seree Phanton*, Phrakru Nitithambundit (Suriya Suriyo), Banyat Praekpan, Phakwalan Thongsong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: seree.phan@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนตามพระไตรปิฎก 2) ศึกษาแนวคิดและหลักการตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 และ 3) เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักสิทธิมนุษยชน เพื่อสะท้อนประเด็นและปัญหาการนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเอกสารจากพระไตรปิฎก เอกสารทางพระพุทธศาสนา เอกสารกฎหมายระหว่างประเทศ และงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาและหลักสิทธิมนุษยชนมีจุดร่วมสำคัญในการยืนยันศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ โดยมุ่งคุ้มครองชีวิต ความเสมอภาค และการไม่เลือกปฏิบัติ หลักเบญจศีลทำหน้าที่เป็นกลไกทางศีลธรรมที่สอดคล้องกับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน ได้แก่ สิทธิในชีวิต ทรัพย์สิน ศักดิ์ศรี ความจริง และความปลอดภัย ขณะที่หลักกรรมและการปฏิเสธระบบวรรณะในพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับหลักความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติของสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ หลักเมตตากรุณาและพรหมวิหาร 4 ยังเป็นฐานจริยธรรมสำคัญที่ช่วยลดความรุนแรงและส่งเสริมสันติภาพในสังคม ซึ่งทั้งสองแนวคิดมีความแตกต่างโดยพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาจิตใจส่วนบุคคลและความรับผิดชอบต่อการทำตามหลักกรรม ขณะที่สิทธิมนุษยชนเน้นการคุ้มครองสิทธิผ่านกลไกทางกฎหมายและสถาบันทางสังคม องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษานี้คือ “โมเดลบูรณาการสิทธิมนุษยชนบนฐานศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา” ซึ่งเชื่อมโยงแนวคิดเรื่องสิทธิเข้ากับหน้าที่ทางศีลธรรม เพื่อส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างยั่งยืนทั้งในระดับปัจเจกและโครงสร้างสังคม โดยมีข้อเสนอแนะให้ภาครัฐและภาคการศึกษาบูรณาการหลักสิทธิมนุษยชนเข้ากับหลักศีลธรรมทางศาสนา เพื่อสร้างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, สิทธิมนุษยชน, พระไตรปิฎก, ปฏิญญาสากล, ศีลธรรม

Abstract

This academic article aims to: 1) analyze Buddhist teachings related to the concept of human rights as presented in the Pāli Canon (Tipiṭaka); 2) examine the concepts and principles of the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) of 1948; and 3) compare the similarities and differences between Buddhist ethical principles and modern human rights in order to reflect on key issues in their application within contemporary society. This study employs a qualitative research methodology based on documentary research, drawing upon the Tipiṭaka, Buddhist texts, international legal instruments, and relevant academic literature. The findings indicate that Buddhism and human rights share a fundamental commitment to affirming human dignity and the intrinsic value of human life. Both emphasize the protection of life, equality, and non-discrimination. The Five Precepts (Pañcasīla) serve as a moral framework corresponding to the protection of basic human rights, including the rights to life, property, dignity, truthfulness, and personal security. Moreover, the Buddhist doctrine of karma and the rejection of the caste system are consistent with human rights principles of equality and non-discrimination. The principles of loving-kindness (mettā), compassion (karuṇā), and the Four Sublime States (Brahmavihāra) further provide an ethical foundation for reducing violence and promoting peace in society. Despite these commonalities, significant differences remain. Buddhism emphasizes individual moral responsibility and mental cultivation based on the law of karma, whereas human rights focus on institutional and legal mechanisms for rights protection. The new contribution of this study is the proposed “Integrated Human Rights Model Based on Buddhist Moral Foundations,” which links human rights with moral duties to promote sustainable rights protection at both individual and societal levels. The study recommends that government agencies and educational institutions integrate human rights principles with religious moral teachings to foster lasting peace in Thai society and the global community.

Keywords: Buddhism, Human Rights, Tripitaka, Universal Declaration, Ethics

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญที่หล่อหลอมวิถีชีวิต ความคิด และระบบคุณค่าของสังคมไทยมาอย่างยาวนานกว่า 2,500 ปี โดยมีอิทธิพลครอบคลุมทั้งด้านศีลธรรม จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี และความสัมพันธ์ทางสังคม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539); (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564) หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มุ่งเน้นการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการพัฒนามนุษย์ทั้งทางกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

ในขณะเดียวกัน แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนซึ่งพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบในศตวรรษที่ 20 ได้กลายเป็นกรอบแนวคิดสากลที่มุ่งคุ้มครองศักดิ์ศรี ความเสมอภาค และเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน โดยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 ขององค์การสหประชาชาติ ถือเป็นเอกสารสำคัญที่กำหนดมาตรฐานสิทธิมนุษยชนในระดับสากล (United Nations, 1948) แนวคิดดังกล่าวมีรากฐานมาจากปรัชญาตะวันตก โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “สิทธิธรรมชาติ” (Natural Rights) ของจอห์น ล็อก (John Locke) ที่เห็นว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน ซึ่งรัฐมีหน้าที่คุ้มครองสิทธิเหล่านี้ (John, L., 1988)

อย่างไรก็ตาม เมื่อแนวคิดสิทธิมนุษยชนสมัยใหม่ถูกนำมาใช้ในสังคมที่มีรากฐานทางศาสนาและวัฒนธรรมแตกต่างกัน เช่น สังคมไทยซึ่งมีพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ย่อมก่อให้เกิดคำถามเชิงวิชาการว่า หลักพุทธธรรมกับหลักสิทธิมนุษยชนสากลมีความสอดคล้องหรือแตกต่างกันในประเด็นใด และมีข้อจำกัดหรือปัญหาใดในการนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะประเด็นเรื่องสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ ความเสมอภาค และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งบางครั้งอาจเกิดความตึงเครียดระหว่าง “สิทธิของปัจเจกบุคคล” กับ “หลักศีลธรรมและความสงบเรียบร้อยของสังคม”

การศึกษานี้จึงมุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนในพระไตรปิฎก ได้แก่ หลักศีล 5 หลักอหิงสา หลักเมตตา-กรุณา หลักพรหมวิหาร 4 หลักกรรมและความเสมอภาคของมนุษย์ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ตลอดจนหลักธรรมว่าด้วยหน้าที่และความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ซึ่งสะท้อนการคุ้มครองชีวิต ศักดิ์ศรี และความเป็นมนุษย์ในเชิงพุทธปรัชญา แม้จะมีได้ใช้คำว่า “สิทธิมนุษยชน” โดยตรงก็ตาม (วิทยา วิศทเวทย์, 2562)

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาเรื่อง “พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” เพื่อวิเคราะห์แนวคิดพื้นฐาน เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักการตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 อันจะนำไปสู่ความเข้าใจเชิงบูรณาการ และเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักทั้งสองให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ 1) เพื่อวิเคราะห์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนในพระไตรปิฎก 2) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการของสิทธิมนุษยชนตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 3) เพื่อเปรียบเทียบและวิเคราะห์ความสอดคล้องและความแตกต่างระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักสิทธิมนุษยชน และสะท้อนปัญหาการนำไปใช้ในสังคมร่วมสมัย

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน

หลักเบญจศีล

เป็นหลักศีลธรรมขั้นพื้นฐานที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ฤๅษี เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ปรากฏชัดในพระไตรปิฎกหลายแห่ง โดยเฉพาะใน ทีฆนิกาย และ อังคุตตรนิกาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศีลเป็น “ฐานแห่งสันติ” และเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนามนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกและสังคม (ที.ปา. 11/164/134) แม้พระพุทธศาสนาจะมีได้ใช้คำว่า “สิทธิมนุษยชน” โดยตรง แต่สาระของหลัก

เบญจศีลสะท้อนการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรี และสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้อื่นอย่างเป็นรูปธรรม โดยเน้นการ “ไม่ละเมิด” (เวรมณี) อันเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดสิทธิมนุษยชนสมัยใหม่ ดังนี้

1) ปาณาติปาตา เวรมณี (การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์หรือเบียดเบียนชีวิต) ศีลข้อที่หนึ่งปรากฏชัดในพระไตรปิฎกว่าเป็นการงดเว้นจากการทำลายชีวิตของผู้อื่น ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงวางหลักไว้บนฐานของความเสมอภาคแห่งชีวิตว่า “สัตว์ทั้งหลายย่อมรักชีวิต กลัวความตาย” (สพ.เพ สตฺตา อหฺรตฺตา ชีวิตฺตฺมา) (ขุ.ธ. 25/129/42) หลักการนี้สะท้อนการเคารพ สิทธิในชีวิต ซึ่งถือเป็นสิทธิพื้นฐานสูงสุดในแนวคิดสิทธิมนุษยชน การงดเว้นจากการฆ่าและการใช้ความรุนแรงจึงเป็นรากฐานของสันติภาพ ความมั่นคง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม

2) อทินนาทานา เวรมณี (การงดเว้นจากการลักทรัพย์หรือถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้) ศีลข้อที่สองเน้นการเคารพในกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น โดยพระพุทธศาสนาถือว่าทรัพย์สินเป็นผลแห่งการประกอบอาชีพและกรรมของแต่ละบุคคล การละเมิดทรัพย์สินจึงเป็นการสร้างความเดือดร้อนและความไม่เป็นธรรมในสังคม (อง.ปญจก. 22/182/299) ศีลข้อนี้สอดคล้องกับ สิทธิในทรัพย์สิน ตามแนวคิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งช่วยสร้างความไว้วางใจ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และลดความขัดแย้งในสังคม

3) กามเมสุมิจฺจจารา เวรมณี (การงดเว้นจากการประพฤติดีกาม) ศีลข้อที่สามมุ่งคุ้มครองความมั่นคงของครอบครัวและศักดิ์ศรีของบุคคล โดยพระพุทธศาสนาถือว่าการล่วงละเมิดคู่ครองของผู้อื่นเป็นเหตุแห่งความทุกข์ ความแตกแยก และความวุ่นวายในสังคม (ที.ปา. 11/177/141) หลักการนี้สะท้อน สิทธิในความเป็นส่วนตัว ศักดิ์ศรี และความมั่นคงของครอบครัว ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบในสังคมพหุวัฒนธรรม

4) มุสาวาทา เวรมณี (การงดเว้นจากการพูดเท็จ) ศีลข้อที่สี่เน้นคุณค่าของความจริงและความซื่อสัตย์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นธรรมของสัตบุรุษ (สจฺจ เว อมตา วาจา) (ขุ.สุ. 25/339/392) การไม่พูดเท็จเป็นการเคารพ สิทธิในความจริงและข้อมูลที่ถูกต้อง อันเป็นพื้นฐานของความยุติธรรม ความไว้วางใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม

5) สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี (การงดเว้นจากการดื่มสุราและของมึนเมา) ศีลข้อที่ห้ามุ่งเน้นการควบคุมตนเองและการมีสติสัมปชัญญะ เพราะความประมาทเป็นเหตุให้ละเมิดศีลข้ออื่นและสร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น (อง.ปญจก. 22/177/293) หลักการนี้สะท้อน ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการคุ้มครองสิทธิของผู้อื่นในทางอ้อม เพราะบุคคลที่ขาดสติย่อมมีแนวโน้มละเมิดสิทธิและก่อความรุนแรงในสังคม

จากการพิจารณาตามพระไตรปิฎกจะเห็นว่า หลักเบญจศีลมิใช่เพียงข้อปฏิบัติทางศาสนาเท่านั้น หากแต่เป็น **กลไกทางศีลธรรมเพื่อคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์** ในมิติของชีวิต ทรัพย์สิน ศักดิ์ศรี ความจริง และความปลอดภัยของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับสาระสำคัญของแนวคิดสิทธิมนุษยชนสมัยใหม่ ดังที่นักวิชาการไทย เช่น เสน่ห์ จามริก ได้ชี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนามุ่งเน้น “หน้าที่ในการไม่ละเมิดผู้อื่น” เป็นฐานของสิทธิ อันนำไปสู่สันติภาพที่ยั่งยืน (เอน่ห์ จามริก, 2545)

หลักความเสมอภาค

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับหลักความเสมอภาคของมนุษย์ โดยตั้งอยู่บนฐานของการกระทำมิใช่ชาติกำเนิด ฐานะ หรือเผ่าพันธุ์ หลักคำสอนดังกล่าวปรากฏชัดในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะหลักกรรม

ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า “กมฺมสสโก มานโว กมฺมทายาทิ กมฺมโยนิ กมฺมพนฺธํ กมฺมปฏิสรโณ” หมายความว่า มนุษย์ทุกคนเป็นเจ้าของกรรมและเป็นผู้รับผลของกรรมอย่างเสมอภาค (อง.ปญจก. 22/57/91) หลักการนี้แสดงถึงความยุติธรรมตามธรรมชาติ โดยยืนยันว่าคุณค่าของมนุษย์มิได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก หากแต่ขึ้นอยู่กับการประพฤติปฏิบัติของแต่ละบุคคล

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังปฏิเสธการแบ่งแยกมนุษย์ตามชาติกำเนิดและวรรณะ ดังปรากฏใน *วสสสูตร* ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลจะเป็นคนเลวหรือประเสริฐมิได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด แต่ขึ้นอยู่กับกระทำของตนเอง (ขุ.สุ. 25/136/178) หลักคำสอนดังกล่าวสะท้อนการยืนยันศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียม และเปิดโอกาสให้มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาตนเองทางศีลธรรมได้โดยไม่ถูกจำกัดด้วยสถานภาพทางสังคม โดยหลักความเสมอภาคในพระพุทธศาสนามีรากฐานจากพระไตรปิฎกอย่างชัดเจน และสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนสมัยใหม่ในประเด็นการไม่เลือกปฏิบัติและการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้ จุดเด่นของพุทธแนวคิดอยู่ที่การเน้นความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองควบคู่กับการยอมรับความเสมอภาคของมนุษย์ทุกคนในสังคม

หลักเมตตากรุณา

หลักเมตตาและกรุณาเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา และเป็นพื้นฐานทางจริยธรรมที่ส่งเสริมให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติและเคารพซึ่งกันและกัน โดยพระพุทธเจ้าทรงจัดเมตตาและกรุณาไว้ในหมวด *พรหมวิหาร 4* อันเป็นธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม (ที.ปา. 11/263/204) เมตตา หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ส่วนกรุณา หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ หลักธรรมดังกล่าวปรากฏชัดในพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า

“สพฺเพ สตฺตา อเวรา โหนตุ

อพฺยาปชฺฌา โหนตุ

อนิฆา โหนตุ

สุชี อดฺตานํ ปริหรนฺตุ”

ซึ่งเป็นถ้อยคำแสดงความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ทั้งปวง ให้ปราศจากเวรภัย ความเบียดเบียน และดำรงอยู่ด้วยความสุข (ขุ.ขุ. 25/9/10) หลักเมตตากรุณาในพระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เท่านั้น หากครอบคลุมถึงสรรพชีวิตทั้งหมด โดยตั้งอยู่บนฐานของการไม่เบียดเบียน (อหิงสา) และการเคารพคุณค่าของชีวิตทุกระดับ ซึ่งสะท้อนทัศนะว่าชีวิตทุกชีวิตมีคุณค่าและควรได้รับการปฏิบัติด้วยความเอื้ออาทรอย่างเท่าเทียม ในเชิงสังคม หลักเมตตากรุณาจึงทำหน้าที่เป็นกลไกทางศีลธรรมที่ลดความรุนแรง ความเกลียดชัง และการละเมิดผู้อื่น อันสอดคล้องกับสาระสำคัญของแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่มุ่งคุ้มครองศักดิ์ศรีและความปลอดภัยของมนุษย์ โดยมีจุดเด่นคือ การเน้นการพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและสังคมโดยรวม

แนวคิดสิทธิมนุษยชนในปณิญาสาгал

หลักการพื้นฐาน

ปณิญาสาгалว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights - UDHR) เป็นเอกสารสำคัญที่กำหนดมาตรฐานสากลด้านสิทธิมนุษยชน (สุนทร ธีร รังสี, 2543) โดยวางอยู่บนหลักการพื้นฐาน 4

ประการที่สะท้อนถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน 1) ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (มาตรา 1) มาตรา 1 ระบุว่า "มนุษย์ทั้งปวงเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิ" ซึ่งเป็น หัวใจสำคัญของปฏิญญาฯ หลักการนี้เน้นย้ำว่าความเป็นมนุษย์นั้นมีคุณค่าในตัวเองโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นมาเป็นเครื่องกำหนด มนุษย์ทุกคนจึงสมควรได้รับการปฏิบัติอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี เพราะศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่ว่าจะถูกพรากหรือลดทอนได้ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตาม 2) ความเสมอภาคและไม่เลือกปฏิบัติ (มาตรา 2) มาตรา 2 ระบุว่า "ทุกคนย่อมมีสิทธิและเสรีภาพทั้งปวงตามที่กำหนดไว้ในปฏิญญาฯ นี้ โดยปราศจากความแตกต่างไม่ว่าชนิตใดๆ" หลักการนี้เป็นการยืนยันว่าสิทธิมนุษยชนเป็นของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่มีการแบ่งแยกด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรืออื่น ๆ การไม่เลือกปฏิบัติเป็นหลักการสำคัญที่ทำให้มั่นใจได้ว่าสิทธิที่กำหนดไว้ในปฏิญญาฯ จะเข้าถึงได้โดยทุกคนอย่างแท้จริง 3) สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งตน (มาตรา 3) มาตรา 3 ระบุว่า "ทุกคนมีสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งตน" สิทธินี้ถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สุดที่รัฐต้องให้การคุ้มครอง เพราะหากปราศจากสิทธิในชีวิตแล้ว สิทธิอื่นๆ ก็จะไม่มีความหมาย การมีเสรีภาพหมายถึงการไม่ถูกควบคุมโดยอำนาจใดๆ โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย และความมั่นคงแห่งตนคือการที่บุคคลสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปลอดภัย ปราศจากการถูกคุกคามหรือเบียดเบียน 4) การห้ามการเป็นทาส การค้าทาส และงานบังคับ (มาตรา 4) มาตรา 4 ระบุว่า "บุคคลใดจะถูกบังคับให้เป็นทาสหรือเป็นข้าช่วงใช้ไม่ได้ การเป็นทาสและการค้าทาสให้มีข้อห้ามในทุกรูปแบบ" หลักการนี้เป็นการรับรองว่ามนุษย์ทุกคนมีอิสระและไม่สามารถถูกนำมาเป็นทรัพย์สินของผู้อื่นได้ การห้ามการเป็นทาสและการค้าทาสเป็นการคุ้มครองศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างสูงสุด และเป็นการยืนยันว่ามนุษย์ไม่สามารถถูกลดทอนให้มีสถานะเป็นสิ่งของหรือถูกใช้แรงงานโดยไม่เต็มใจได้ไม่ว่าในกรณีใด ๆ (กรมสิทธิมนุษยชน, กระทรวงยุติธรรม, 2548)

ประเภทของสิทธิ

สิทธิมนุษยชนแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก สิทธิพลเมืองและการเมือง (Civil and Political Rights)

1) ในชีวิต (มาตรา 3) มาตรา 3 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนระบุว่าทุกคนมีสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งตนบุคคล สิทธิในชีวิตถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สุดที่ไม่อาจถูกพรากไปได้โดยอำนาจใดๆ นอกจากจะอยู่ภายใต้กระบวนการทางกฎหมายที่ถูกต้องและยุติธรรม สิทธินี้ยังครอบคลุมถึงการคุ้มครองจากโทษประหารชีวิตโดยไม่เป็นธรรมและการถูกฆ่าโดยอำนาจรัฐ หรือการปล่อยปละละเลยจนเป็นเหตุให้เสียชีวิต โดยที่รัฐมีหน้าที่ต้องคุ้มครองชีวิตของประชาชน และสอบสวนการเสียชีวิตที่ไม่ชอบมาพากล 2) สิทธิในเสรีภาพการแสดงออก (มาตรา 19) มาตรา 19 ของกติกา ICCPR ระบุว่าทุกคนมีสิทธิที่จะมีความเห็นโดยไม่มีการแทรกแซง และมีเสรีภาพในการแสดงออก ซึ่งครอบคลุมเสรีภาพในการแสวงหา รับ และถ่ายทอดข้อมูลและแนวคิดทุกประเภท โดยไม่คำนึงถึงพรมแดนไม่ว่าจะโดยวาจา เป็นลายลักษณ์อักษร หรือในรูปแบบศิลปะ เสรีภาพนี้เป็นรากฐานสำคัญของสังคมประชาธิปไตย เพราะทำให้ประชาชนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเสรี อย่างไรก็ตาม เสรีภาพนี้สามารถถูกจำกัดได้ตามที่กฎหมายกำหนดเพื่อคุ้มครองสิทธิหรือชื่อเสียงของผู้อื่น ความมั่นคงของชาติ หรือความสงบเรียบร้อยของประชาชน 3) สิทธิในการนับถือศาสนา (มาตรา 18) มาตรา 18 ของกติกา ICCPR ระบุว่าทุกคนมีสิทธิที่จะมีเสรีภาพทางความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้ครอบคลุมเสรีภาพในการมีหรือยอมรับศาสนาหรือความเชื่อที่ตนเลือก และเสรีภาพในการแสดงศาสนาหรือความเชื่อของตนไม่ว่าจะโดยการบูชา การปฏิบัติตาม การสอน และการประกอบพิธีกรรม ทั้งโดยลำพังหรือร่วมกับผู้อื่นในที่สาธารณะหรือในที่ส่วนตัว สิทธิในเสรีภาพทาง

ศาสนานี้เป็นสิ่งที่รัฐต้องเคารพและคุ้มครอง โดยรัฐต้องไม่แทรกแซงหรือเลือกปฏิบัติต่อบุคคลด้วยเหตุผลทางศาสนาหรือความเชื่อ (สมชาย กษิติประดิษฐ์, 2546)

สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Economic, Social and Cultural Rights) 1) สิทธิในการทำงาน (มาตรา 23) มาตรา 23 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนระบุว่า ทุกคนมีสิทธิที่จะทำงาน อย่างเสรี และได้รับค่าจ้างที่ยุติธรรมและเป็นที่น่าพอใจ การทำงานควรเป็นไปตามเงื่อนไขที่ปลอดภัยและมีสุขอนามัย นอกจากนี้ สิทธินี้ยังรวมถึงการได้รับความคุ้มครองจากการว่างงานและสิทธิในการเข้าร่วมหรือ จัดตั้งสหภาพแรงงานเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง รัฐมีหน้าที่ต้องสร้างโอกาสในการทำงานที่เหมาะสมให้กับประชาชนทุกคน และคุ้มครองสิทธิแรงงานไม่ให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ 2) สิทธิในการศึกษา (มาตรา 26) มาตรา 26 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนระบุว่า ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานควรเป็นภาคบังคับและไม่มีค่าใช้จ่าย และควรมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างเต็มที่ และส่งเสริมความเข้าใจ ความอดทน และมิตรภาพระหว่างประเทศ สิทธินี้ยังครอบคลุมการเข้าถึงการศึกษาในระดับสูงขึ้นอย่างเท่าเทียมกันตามความสามารถ และการให้สิทธิแก่บิดามารดาในการเลือกประเภทของการศึกษาที่บุตรต้องการให้ได้รับ รัฐจึงต้องจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมกัน 3) สิทธิในการดูแลสุขภาพ (มาตรา 25) มาตรา 25 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนระบุว่า ทุกคนมีสิทธิที่จะมีมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอ เพื่อความผาสุกของตนเองและครอบครัว ซึ่งรวมถึงอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการดูแลสุขภาพที่จำเป็น . สิทธินี้ยังรวมถึงความมั่นคงในกรณีที่ว่างาน เจ็บป่วย พิกการ เป็นหม้าย หรือชราภาพ รัฐมีหน้าที่ต้องสร้างระบบสาธารณสุขที่เข้าถึงได้และมีคุณภาพสำหรับทุกคน เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดีและได้รับการรักษาพยาบาลที่เหมาะสมเมื่อจำเป็น

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบแนวคิดระหว่างหลักธรรมพระพุทธศาสนากับหลักสิทธิมนุษยชน

ประเด็น	พระพุทธศาสนา	สิทธิมนุษยชน
ฐานรากของชีวิต	ทุกชีวิตมีคุณค่าเท่าเทียมกันเพราะล้วนต้องการความสุขและพ้นจากทุกข์ เบญจศีล เป็นพื้นฐานแห่งการไม่เบียดเบียนผู้อื่น มนุษย์มีศักยภาพในการหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ได้ด้วยตนเอง	มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับศักดิ์ศรีและสิทธิที่เท่าเทียมกัน การเคารพสิทธิของผู้อื่นทำให้ทุกคนรู้สึกถึงคุณค่าในตนเอง ปฏิญญาสากลฯ เป็นเครื่องมือสำคัญในการปกป้องสิทธิและเสรีภาพจากอำนาจกดขี่
หลักความเสมอภาค	มนุษย์เสมอภาคกันด้วย กรรม ไม่ใช่ชาติกำเนิดหรือฐานะทางสังคม เพราะการกระทำของแต่ละบุคคลเป็นเครื่องกำหนดคุณค่าของตนเอง	ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยปราศจากการแบ่งแยกเชื้อชาติ เพศ หรือศาสนา เพราะความแตกต่างเหล่านั้นไม่ได้ทำให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ลดลง
การไม่เลือกปฏิบัติ	ปฏิเสธระบบชนชั้นและวรรณะ เน้นย้ำว่าความเป็นผู้ประเสริฐหรือผู้ด้อยนั้นขึ้นอยู่กับ การกระทำ (กรรม) ไม่ใช่สายเลือดหรือตระกูล	ห้ามการแบ่งแยกและเลือกปฏิบัติโดยเด็ดขาด การปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันเป็นหลักการพื้นฐานที่ทำให้ทุกคนสามารถเข้าถึงสิทธิและเสรีภาพอย่างยุติธรรม
หลักการปฏิบัติ	เน้น เมตตาและกรุณา ซึ่งคือความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขและพ้นจากความทุกข์ เป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข	เน้นการเคารพซึ่งกันและกัน และการไม่เบียดเบียนผู้อื่นผ่านการรับรองสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งตน รวมถึงการห้ามการเป็นทาสและการบังคับใช้แรงงาน

1. จุดสอดคล้อง 1) การเคารพชีวิต ทั้งสองแนวคิดต่างให้ความสำคัญกับการปกป้องชีวิตมนุษย์ 2) หลักความเสมอภาค ต่างเชื่อในคุณค่าเท่าเทียมของมนุษย์ทุกคน 3) การส่งเสริมสันติภาพ มุ่งสร้างสังคมที่ปราศจากความรุนแรง 4) การไม่เลือกปฏิบัติ ต่างด้านการแบ่งแยกและเลือกปฏิบัติ
2. จุดแตกต่าง 1) แนวทางการปฏิบัติ พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาจิตใจส่วนบุคคล สิทธิมนุษยชนเน้นระบบสถาบัน 2) ขอบเขตเวลา พระพุทธศาสนาครอบคลุมหลายชาติ สิทธิมนุษยชนเน้นชีวิตปัจจุบัน 3) พื้นฐานปรัชญา พระพุทธศาสนาอิงหลักกรรมและปัจเจกสมุปบาท สิทธิมนุษยชนอิงหลักสิทธิธรรมชาติ

องค์ความรู้

ภาพที่ 1 แผนภูมิแสดง "โมเดลบูรณาการสิทธิมนุษยชนบนฐานศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา"

ฐานคิดร่วม

สรุป

ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาและหลักสิทธิมนุษยชนมีจุดร่วมสำคัญในการยืนยันศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ โดยต่างมุ่งคุ้มครองชีวิต ความเสมอภาค การไม่เลือกปฏิบัติ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อย่างไรก็ตาม ทั้งสองแนวคิดมีความแตกต่างในฐานคิดและแนวทางการปฏิบัติ พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาจิตใจและความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองตามหลักกรรม เมตตากรุณา และเบญจศีล ขณะที่หลักสิทธิมนุษยชนเน้นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพผ่านกลไกทางกฎหมายและสถาบันของรัฐ จากการเปรียบเทียบพบว่า หลักเบญจศีลทำหน้าที่เป็นกลไกทางศีลธรรมที่สอดคล้องกับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน ได้แก่ สิทธิในชีวิต ทรัพย์สิน ศักดิ์ศรี ความจริง และความปลอดภัยของสังคม ขณะที่หลักความเสมอภาคตามหลักกรรมสะท้อนการปฏิเสธการแบ่งแยกมนุษย์ตามชาติกำเนิดหรือสถานภาพ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการไม่เลือกปฏิบัติตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ส่วนหลักเมตตากรุณาและพรหมวิหาร 4 ทำหน้าที่เป็นฐานทางจริยธรรมที่ลดความรุนแรงและส่งเสริมสันติภาพในสังคม องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษานี้คือ “โมเดลบูรณาการสิทธิมนุษยชนบนฐานศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา” ซึ่งเชื่อมโยงแนวคิดเรื่อง “สิทธิ” เข้ากับ “หน้าที่ทางศีลธรรม” โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นฐานของจิตสำนึก และใช้หลักสิทธิมนุษยชนเป็นกรอบคุ้มครองเชิงโครงสร้าง ส่งผลให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมิใช่เพียงข้อบังคับทางกฎหมาย หากแต่เป็นวัฒนธรรมแห่งการไม่เบียดเบียนและการเคารพศักดิ์ศรีของมนุษย์อย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติ 1) ด้านนโยบายสาธารณะ หน่วยงานภาครัฐควรบูรณาการหลักสิทธิมนุษยชนเข้ากับหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักเบญจศีล เมตตากรุณา และความเสมอภาคตามหลักกรรม เพื่อเสริมสร้างนโยบายด้านสิทธิมนุษยชนที่สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมไทย และลดความตึงเครียดระหว่างสิทธิของปัจเจกกับคุณค่าทางสังคม 2) ด้านการศึกษาและการพัฒนาคน ควรนำองค์ความรู้จากโมเดลบูรณาการนี้ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อสังคมควบคู่กัน ไม่เน้นสิทธิในเชิงเรียกร้องเพียงฝ่ายเดียว 3) ด้านการปฏิบัติในระดับชุมชนและสังคม องค์การศาสนา ชุมชน และภาคประชาสังคมสามารถใช้หลักเมตตากรุณาและอหิงสาเป็นฐานในการส่งเสริมการเคารพสิทธิมนุษยชน ลดความขัดแย้ง และสร้างวัฒนธรรมการไม่เบียดเบียน ซึ่งจะช่วยเสริมความเข้มแข็งของสังคมจากภายใน

เอกสารอ้างอิง

- กรมสิทธิมนุษยชน, กระทรวงยุติธรรม. (2548). ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). พุทธธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 39). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (45 เล่ม). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทยา วิศทเวทย์. (2562). พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน: การศึกษาเปรียบเทียบ. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 15(2). 225-238.

- สมชาย กษิติประดิษฐ์. (2546). สิทธิมนุษยชน. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุนทร ณ รังสี. (2543). พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสน่ห์ จามริก. (2545). พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- John, L. (1988). Two treatises of government (P. Laslett, Ed.). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- United Nations. (1948). Universal Declaration of Human Rights. New York City: UN Publications.